

МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ.

ДОРОГОЮ ВІКІВ.¹⁾

По 250 літах від часу, коли визволена героїчними заходами і безмірними жертвами народніх мас Україна своєю волею увійшла в політичний зв'язок з Російською державою, вперше дісталася вона тепер змогу сказати своє слово у себе дома, в межах тої Російської держави. Могутній рух народній вернув її свободу гадки і слова котрої до останньої хвили відмовляв її старий режим Росії, вертає свободу діла й праці й дає спромогу повести далі нитку громадсько-політичного і культурного розвитку, перервану віками насильств і заборон.

Часи романтичної ідеалізації старовини минули безповоротно, і тепер ідеали свої шукаємо не в минувшині, а в будуччині. Проте історична традиція вістаеться ся силою, з якої впливом — чи то добрим, чи злим — раз-у-раз треба серіозно рахуватись. І ось, коли громадянство українське готовить ся приступити до роботи над збудженням рідного краю з вікового занепаду, на часі буде кинути оком також і позад себе, на пройдені моменти в поступовім поході нашого народу.

Уже в перших віках історичного життя нашого народу громадянство дбає про те, щоб поставити діяльність правительства і його агентів під свій догляд та суворену владсть, і добивається ся призначення від правительства сих прав (віча).

З упадком старого державного ладу і княжої верстви, що заступала собою національне життє, верстви української людності єднають ся для боротьби спільними силами за національні інтереси проти ворожої їм правителівенної системи (в XVI віці). Против суспільної ерапхії, класових і політичних привілеїв ставить ся організація, оперта на вільних союзах людей різних верств, підносить ся виборчість і рівність, свобода гадки і громадського контролю.

Виломивши ся з рам ворожого державного устрою, провідники української інтелігенції ставлять собі завдання — утворити конституційну українську державу в федеративному зв'язку з іншими сусіднimi державами (гадяцький трактат і пізнійші посту-

¹⁾ Ся статя була написана для вихідного числа київського «Громадського Слова»; по забороні його надруковано в 1 ч. «Громадської Думки», але що те число сконфісковано, подаємо сю статю тут.

дяти). В цій напрямі невпинно працює політична мисль України, розширюючи поняття автономності, вироблюючи й уліпшуючи форми народного заступництва, ставлячи поправки в інтересах народніх мас та наперед висуваючи охорону інтересів робочих верств. Від постулатів Хмельниччини до хартії Орлика (р. 1710) бачимо в цій сфері невпинний рух і значні поступки.

Правительственні репресії й систематична деморалізація українського громадянства державними органами спиняють в кінці розвиток політичної мислі, але нова українська інтелігенція, яку формує XIX вік на місце старої, з особливою любовю розвиває ідеї охорони інтересів робочого народу, його визволення від кріпацьких і всяких інших пут і культурного та економічного піднесення.

Ідеї автономії й федерації відживають на ширших основах ієднують ся з протестом проти всякого політичного, класового чи релігійного гнету, з жаданнями повної свободи совісти, мисли і друкованого слова (постулати Кирило-Мефодіївців).

Такі етапи, що переходила політична мисль України протягом її тисячолітнього історичного життя, серед перерв і збочінь, викликалих чи то сторонніми перешкодами, чи то реакційними течіями.

Обминаючи збочіння і перешкоди, бачимо ту лінію, що з перед сотень літ доводить нас до того моменту, на котрім стоїмо. Відкидаючи форми пережиті або хибні, дістаємо наші „історичні основи“, визначені змаганнями кращих людей України. По утворованій ними дорозі збирається ся тепер, коли падають вікові запори, Україна в свій похід до кращої долі, — і съвідомість многовікової роботи мисли й енергії її поколінь над розвязанням політичних, суспільно-економічних і культурних проблем нехай окриє її енергію в змаганнях до свого оновлення, до поступу, свободи і справедливості на тлі всестороннього розвитку народніх сил.

